

The Chronology of the Return from the Babylonian Captivity /
תקופת שבת ציון מבחינה כרונולוגית

Author(s): א. א. אקביא and A. A. Akavya

Source: *Tarbiz* / תרביץ, חוברת ד (תמוז תשכ"ח), pp. 329-337

Published by: [Mandel Institute for Jewish Studies / המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23593461>

Accessed: 30/06/2014 20:24

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Mandel Institute for Jewish Studies / ע"ש מנדל is collaborating with
JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Tarbiz* / תרביץ

<http://www.jstor.org>

תקופת שיבת ציון מבחינה כרונולוגית

מאת א. א. עקביא [ז"ל]

עצם מהותה של הכרונולוגיה המסורתית בררתי, כמדומני במדה מספיקה, בספר "הלוח ושמוש בכרונולוגיה" (ירושלים, התשי"ג), ושם הדגשתי קודם כל, שבענין זה עלינו להבחין בין שני מיני כרונולוגיה מסורתית, והצעתי לקרוא לראשונה בהן בשם: הכרונולוגיה המקראית, ויותר נכון: הכרוניקה המקראית, כפי שהיא מסורה בתנ"ך; והשניה בשם: הכרונולוגיה המסורתית, והיא הכרונולוגיה המבוארת ומפורטת ב"סדר עולם" על יסוד הכרוניקות המקראיות.

והנה הכרונולוגיה המקראית על פי האמת אינה כרונולוגיה כלל, לא מבחינה דתית ולא מבחינה מדעית. כשהופיע ספרי "סדרי זמנים" (תל-אביב, התש"ג), המטפל בכרונולוגיה המקראית והמסורתית גם יחד, בא עלי הרב ר' יחיאל מיכל טוקצינסקי בטענה: כרונולוגיה בתורה? בכתבי הקודש? התורה אינה עוסקת בכרונולוגיה! כל המספרים בתורה, כמו כל הכתוב בה בכלל, מכילים סודות וסתרי תורה, שרובם אין אנו מסוגלים כלל להבינם — והרי השקפה זו פוטרת את האדם המאמין מענות על השאלה: אם אפשר או אי אפשר שאדם הראשון חי 930 שנה, וכן כמה אישים רצופים אחריו חיו הרבה מאות שנים. מבחינה רתית אין בכלל שום ערך לכרונולוגיה מטעם "מאי דהוה הוה" אפילו ביחס לישראל, ובפרט ביחס לאומות העולם. במקום אחר הבאתי מה ששואל מדרש תנחומא וישב א': "למה נתעסק הכתוב לכתוב יחוסייהם (של מלכי אדום ואלופיהם, בראשית לו)? וכי לא היה לו להקב"ה מה שיכתוב אלא: אלוף תמנע, אלוף לוטן?" — ולא נחה דעתו של המדרש עד שמצא, כי היתה לו לקב"ה כוונה מיוחדת בזה; הרי שרשימה היסטורית או גינאלוגית כשהיא לעצמה, אינה כדאית כלל להזכר מבחינה דתית.

ואילו הבחינה המדעית פוסלת את הכרונולוגיה המקראית משני צדדים: גם מפאת קדמותה המופלגת וגם מצד לקוייה בתקופתה המאוחרת. הכרונולוגיה המדעית גופה, שנחקרה, נבדקה, בוקרה ותוקנה במרוצת מאות שנים על יסוד תעודות, מסמכים, חקירות, תגליות בחפירות ארכיאולוגיות בכל רחבי העולם, אינה מגיעה בעבר אלא לכל היותר עד סוף האלף השני לפני מ"נ, היינו פחות מלפני שלשת אלפים שנה, וגם שם אין הדיוק שבה אלא בגבולות של עשר או עשרות שנים, וככל אשר נתרחק אל תוך העבר, דיוק זה הולך ומתמעט, עד שאינו משוער אלא תוך כמה מאות שנים, ובסוף האלף השלישי, היינו מלפני כ־4000 שנה, כבר אין לנו אלא שרידי זכרונות מטושטשים, שאין עוד לדבר עליהם אלא מתוך השערה בלבד. כנגד זה, ככל שהכרונולוגיה המדעית הולכת ומתקרבת אל זמננו אנו הפרט והודאות שבה הולכים ומתרבים עד שניתנת אפשרות של דיוק לא רק בשנה אלא אפילו בחודש וביום החדש. עובדה זו אף מובנת ומתבארת מתוך טבע הדברים. ואילו הכרונולוגיה המקראית היא ממש ההיפך מזה: היא מונה כיום קרוב לששת אלפים

שנה, הרי שתחלתה נעוצה במחצית הראשונה של האלף הרביעי לפני מ"נ — תקופה שהיא כולה פריהיסטוריה גמורה ביחס לדברי ימי האדם, ודווקא שם הכרוניקה המקראית כביכול מדויקת להפליא: הרשימות מלפני ה' אלפים תשי"ג שנה מפורטות וכוללות את שמותיהם ותולדותיהם של אומות העולם, אף שמות שבמדע ההיסטורי אין למצוא להם שום הוכחה ואף רמז קל; וכן מקיפות הרשימות את כל השנים, אחת לא נעדרה, עד ירידת יעקב למצרים, ודווקא משם והלאה היא מתחילה להיות לקויה בחסר ויתיר בהשוואה לכרונולוגיה המדעית, ולקויים אלה הולכים ומתרבים ככל שאנו מתקרבים לתקופה ההיסטורית הנדאית, ומגיעים לשיאם דווקא בתקופה, שבה הכרונולוגיה המדעית מגיעה לבהירות ודיוק, היינו בזמן הקרוב לתקופת אלכסנדר מקדון, כפי שיתברר לנו להלן. אף על פי כן הגעתי לידי מסקנה, כי הכרונולוגיה המקראית אין בה דופי ויכולה היא לעמוד בפני הבקורת החמורה ביותר של הכרונולוגיה המדעית, אבל בשתי הסתייגויות אלה: ראשית עלינו להבחין בין החלק ההיסטורי שבה ובין החלק האגדי הניכר בעיקר במעשי נסים ואריכות ימי חיי האדם שאינה מצויה בימינו. פרטים אלה שייכים באמת לסוג סודות וסתרי תורה שאין אנו מסוגלים להבינם, וממילא אין לנו יסוד לא לאשרם ולא להכחישם, ועל כל פנים אינם שייכים לכרונולוגיה במובנה שיש לה בימינו. שנית: עלינו לקבוע את הכלל שהתנ"ך לא עסק באמת בכרונולוגיה לשמה, וממילא לא נתחייב לתת לנו כרונולוגיה שלמה ומפורטת של כל אומות העולם לכל התקופה שעסק בה, אלא פרט רק את מה שמצא לנכון ולחשוב לפרט מתוך תולדות ישראל, וממילא גם מתוך תולדות העמים שעם ישראל היה קשור בהם בתקופה ההיא — ולא יותר, ולכן עלינו להודות, כי יש בתנ"ך לקויים כרונולוגיים, היינו שהוא חסר את הפרוט הכרונולוגי של כמה מאורעות ואישים מדברי ימי העמים הנזכרים בו ואפילו מדברי ימי ישראל, אבל כל הרשום בו — אמת. עד כמה שידעתי מגעת לא הופרכה עד היום אף עובדה היסטורית או כרונולוגית אחת המסופרה או רשומה במקרא בחלקו ההיסטורי¹. אצל מבקרי המקרא הקיצוניים העוינים את ישראל ותורתו היה קיים הכלל (שאויל לא נאמר מעולם בפירוש ובקול רם, אבל למעשה היה מורה דרכם): כל מה שכתוב בתנ"ך שקר, או לכל הפחות מוטל בספק, עד שלא נצאה לו הוכחה מחוץ למקרא. כלל זה כבר נפרך ברובו ושרידיו המועטים הולכים ונפרכים לאור הגלויים שממציאות החפירות הארכיאולוגיות והמחקר ההיסטורי, ואנו יכולים כבר היום לקבוע את הכלל: כל החלק ההיסטורי שבמקרא אמת ונכון, עד שלא נמצאה לו סתירה מוכחה מחוץ למקרא. ואם כיוצא מן הכלל תימצא סתירה כזאת, הנה אין ספק שעם התגלות הסתירה תתברר גם סיבתה והצדקתה.

בכל האמור עד עתה מדובר על הכרונולוגיה של המקרא גופו; לא כן הוא בענין

1. בכלל זה אין להכניס כמובן פסוקים, שהשתבשותם ניכרת מתוכם, כמו שמו"א יג, א: "בן שנה שאל במלכו ושתים שנים מלך על ישראל"; או דברי הימים ב' כב, ב: "בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו" בהשוואה לפסוק שם כא, ב ולמלכים ב' ח, כו; וכדומה.

הכרונולוגיה המסורתית, שהיא כאמור הכרונולוגיה המפורטה ב"סדר עולם". רבי יוסי, בעל "סדר עולם", אמנם חיבר ברייתא זו על פי המקרא והיה נאמן למקרא, כי לא היו לו שום מסורות אחרות חוץ ממנו, אבל משום הסתומות שבמקרא, היינו השנים המאורעות שלא פורשו בו, אנוס היה לפרש את הכתובים על פי רוב באותם הדרכים שפרשו התנאים את יתר כתובי התורה, ואם כי בהרבה מקרים, ואולי ברובם, כיוון אל האמת מתוך כשרון או חוש מפליא מיוחד, הנה יש גם מקרים מועטים מיוחדים שהטעוהו, משום שלא היו לנגד עיניו שום מקורות חיצוניים לשאוב מהם את ידיעותיו בדברי ימי אומות העולם, וסטיות אלה בתקופות אחדות בדברי הימים גרמו לכך, שהכרונולוגיה של דברי ימי ישראל נכונה ומדויקת ביחס למספרי השנים המפורשים במקרא, ובכל זאת היא נבדלת מהכרונולוגיה המדעית במספר שנים המשתנה בתקופות שונות, בהתאם ליתר הסטיות המגדילות או מקטינות את ההבדל המגיע לכל היותר ל-180 שנים בערך. נמצא כי ההבדלים בין הכרונולוגיה המסורתית לכרונולוגיה המדעית אינם ברובם ניגודים בין שתי הרצאות על נושא אחד, אלא הבדלים בין שתי הרצאות על שני נושאים בענין אחד, וברובן אינן סותרות זו את זו. אבל יש גם סתירות ממש.

אחת הסטיות הבולטות וניכרות ביותר, שהיא גרמה כנראה להתהוות רוב ההבדל שבין הכרונולוגיה המסורתית למדעית, נעשתה בתקופת שיבת ציון, ועליו נעמד פה ביחוד לבדקו ולבררו יפה יפה, ונראה, אם מסדר הזמנים של האישים והמאורעות של התקופה ההיא אפשר למצוא הוכחות לנכונות הכרונולוגיה המסורתית או ההיסטורית.

רבי יוסי בן חלפתא חי וחבר את "סדר עולם" במחצית השניה של מאה ד' ת"ת, היינו בערך נ' שנה אחרי חרבן בית שני, כתש"ה שנה לחרבן בית א', או תרל"ה שנה לבנין בית שני. ספרי היסטוריה, ובפרט מדברי ימי העמים, לא היו אז מצויים בקהל, אלא לכל היותר בארכיונים המיוחדים שבחצרות המלכים, ורק לאנשים קרובים למלכות היתה גישה אליהם, ואף ספק הוא אם אפשר היה לסמוך על ספרי הזכרונות של המלכים, שחלו בהם ידי סופרים שונים, שלא האמת והמחקר ההיסטורי אלא השאיפות האישיות או הדיפלומטיות שמשו נר לרגליהם. על כל זה יש להוסיף כי המנהג למנות מלכים אחדים שנקראו בשם אחד לפי מספריהם, כמו שנוהגים היום, למשל, וילהלם השני, ניקולאי השני, ואפילו ניקולאי הראשון, עדין לא היה נהוג אז; וכן לא נהגו אז לסמנם בכנויים נוספים לשמותיהם, כמו "אריך היד", "הזכרן", "קדומנוס" וכד': כל הכנויים האלה הוסיפו להם אחרי כן ההיסטוריונים על דעת עצמם, ואילו בשעתם נרשמו בכרוניקות כמה מלכים בעלי שם אחד בזה אחר זה בלי שום סימן היכר ביניהם, ובדורות המאוחרים קל היה להתבלבל ולהחליפם זה בזה.

נמצא שר' יוסי בן חלפתא יכול היה לשאוב ידיעות ודאיות לשם סידור "סדר עולם" רק מן המקרא, מן הספרים המספרים על תקופת שיבת ציון, והם הספרים עזרא ונחמיה, דניאל ומגילת אסתר.

מכל מלכי פרס למן כורש ועד אלכסנדר נזכרים בספרים האלה רק כורש, שבדניאל י, א רשום: "בשנת שלש לכורש מלך פרס", ובשום מקום אחר אין שום רמז שמלך יותר משלוש שנים; אחשורוש במגילת אסתר הנזכר גם בעזרא ד, ו, ולפי דיוקים מן הכתובים במגילת אסתר הוציא "סדר עולם" שהוא מלך י"ד שנים; דריוש שלפי ספר עזרא נתחדש בנין הבית בשנת ב' למלכותו ובשנת ו' למלכותו נשלם בנינו; וארתחששתא (לפי אותם ספרי עזרא ונחמיה), שבשנת שבע למלכותו עלה עזרא, ובשנת כ' למלכותו עלה נחמיה, ובשנת ל"ב למלכותו חזר נחמיה אליו, ואחר זמן לא ידוע, כפי הנראה רק שנים אחדות שב נחמיה לא"י (עזרא ד, ו, ז; נחמיה א, ב, יג ויז). ואולם "סדר העולם" מצא כי שני אלה, דריוש וארתחששתא, אחד הם, כי "הוא כורש הוא דריוש והוא ארתחששתא, לפי שכל המלכות נקראת ארתחששתא". והנה הסיבה לכך: בעזרא ד, כד אמור, כי עבודת בנין הבית בטלה עד שנת ב' לדריוש, ובעזרא ו מסופר, כי עבודת הבנין נתחדשה ונגמרה ביום ג באדר שנת ש' לדריוש (ו, טו), ובתחלת הפרק הסמוך ז, המתחיל: "ואחר הדברים האלה במלכות ארתחששתא מלך פרס" מסופר על עליית עזרא "בשנת שבע לארתחששתא המלך". אמנם, יש "אחר סמוך" ו"אחר מופלג" שיכול להיות גם אחרי הרבה שנים; אבל מסמיכות הדברים ורציפותם בעזרא, וכפי הנראה בעיקר משום מספרי השנים הרצופים שש ושבע של שני המאורעות האלה, דייק "סדר עולם" כי "אחר" פה הוא סמוך, ולפי זה מצא, כי למן שנה א' לכורש עד סוף מלכות פרס, היינו נצחון אלכסנדר על דריוש האחרון לא עברו אלא נ"ב שנה (ג' של כורש, י"ד של אחשורוש, ל"ב של ארתחששתא המנויות בנחמיה, ועוד ג' שנים היוצאות בסתום מן המפורש), ולכן רשם: "כל שני מלכי פרס נ"ב שנה" (סדר עולם ל), יצאו מהן ג' של כורש, ד' של אחשורוש וא' של דריוש טרם שהוחל בבנין הבית, הרי מלכות פרס בפני הבית רק ל"ד שנה. "ואין אתה מוצא לפרס מלכים אלא ג': כורש ואחשורוש ודריוש" (ס"ע שם ועבודה זרה ט.), שהרי דריוש וארתחששתא, כאמור לעיל, אחד הם.

והנה הכרונולוגיה של אותה תקופה לפי "סדר עולם" (השנים מנויות פה למנין יצירה הגדול ב" מהמנין לאדם; ואילו למנין אדם, לפי שיטת "סדר עולם" הרושם לא את מספר שנת המאורע, כי אם את מספר השנים שעברו עד שנת המאורע, יש לגרוע 2 מכל מספר):

חרבן בית א': ג' ש"מ (421 לפני מ"נ).

הכרזת כורש: ג' שצ"ב (369 לפני מ"נ).

נסיון ראשון לבנין הבית: ג' שצ"ג (368 לפני מ"נ).

התחדשות הבנין: ג' ת"י (351 לפני מ"נ).

(ע' שנה לחרבן הבית)

גמר בנין הבית: ג' תי"ד (347 לפני מ"נ).

עליית עזרא: ג' תט"ו (346 לפני מ"נ).

עליית נחמיה: ג' תכ"ח (333 לפני מ"נ).

י"ב שנות נחמיה בא"י: ג' ת"מ (321 לפני מ"נ).

וככה מאחרת הכרונולוגיה המסורתית את סוף י"ב שנות שבתו של נחמיה בארץ ישראל עד שנתים אחרי מות אלכסנדר; וכיוון שמנחמיה יג, ו-ז נראה, כי נחמיה חזר אז אל המלך ארתחשסתא, ואחר כך שב שנית לארץ ישראל, הרי שלפי הכרונולוגיה המסורתית חי עוד המלך ארתחשסתא בערך שלש או חמש שנים אחרי מות אלכסנדר, שניצח את דריוש הג', מלך פרס האחרון, בשנת ג' ת"ל (331 לפני מ"נ), וכבר אז בא הקץ למלכות פרס. והנה רשימת מלכי פרס למן כורש עד זמן אלכסנדר:

כורש (כמלך בבל), למן ג' רכ"ב (539 לפני מ"נ)

כנבוזי, למן ג' רל"א (530 לפני מ"נ)

ברדיא (סרדיס) (מספר חדשים) ג' רל"ט (522 לפני מ"נ)

דריוש א' למן ג' רל"ט (522 לפני מ"נ)

אחשורוש א', למן ג' רע"ה (486 לפני מ"נ)

ארתחשסתא א' ארך היד, למן ג' רצ"ו (465 לפני מ"נ)

אחשורוש ב' (חדשים מועטים), ג' של"ח (423 לפני מ"נ)

סוגדיאנוס כנ"ל

דריוש ב' נותוס, למן ג' של"ח (423 לפני מ"נ)

ארתחשסתא ב' מנימון, למן ג' שנ"ז (404 לפני מ"נ)

ארתחשסתא ג' אוכוס, למן ג' ת"ב (359 לפני מ"נ)

ארסס, למן ג' תכ"ג (338 לפני מ"נ)

דריוש ג' קודומנוס, למן ג' תכ"ח (336 לפני מ"נ)

דריוש ג' זה היה האחרון במלכי פרס שניגף לפני אלכסנדר בשנת ג' ת"ל — נמצא כל זמן מלכות פרס: ג' ת"ל פחות ג' רכ"א = ר"ט שנה; ומלכות פרס בפני הבית בערך ק"צ שנה.

וזו היא הכרונולוגיה של אותה תקופת שיבת ציון:

חרבן בית א': ג' קע"ד או קע"ה (587 או 586 לפני מ"נ).

הכרות כורש; ג' רכ"ג (538 לפני מ"נ)

השבתת עבודת בנין בית ב' עד ג' רמ"א (520 לפני מ"נ)

גמר בנין בית ב': ג' רמ"ה (516 לפני מ"נ)

(ע' שנה לחרבן בית א')

עלית עזרא (ז' לארתחשסתא): ג' ש"ב (459 לפני מ"נ)

עלית נחמיה (י"ג לארתחשסתא): ג' שט"ו (446 לפני מ"נ)

ישיבת נחמיה י"ב שנים בארץ עד ג' שכ"ז (434 לפני מ"נ)

תבוסת דריוש ג' לפני אלכסנדר: ג' ת"ל (331 לפני מ"נ).

ונמצא כי תחת השנה האחת שעברה, לפי הכרונולוגיה המסורתית, מגמר בנין הבית

עד עלית עזרא. עברו לפי הכרונולוגיה המדעית 57 שנה, ולמן ג' שכ"ז, שאז שב נחמיה למלכו, עד שנתים אחרי מות אלכסנדר, שלפי הכרונולוגיה המסורתית שני מאורעות אלה מתארכים בזמן אחד. עברו לפי הכרונולוגיה המדעית קי"ג שנה, בס"ה: ק"ע שנה, החסרים במנין היצירה, וזהו לכאורה כל ההבדל בין שתי הכרונולוגיות ברוב השנים. ברור כי השנים האלה חסרות בכרונולוגיה המסורתית ולא במקרא גופו, שהרי בעזרא ה מדובר בפרוש על גמר בנין הבית בשנת שש לדריוש, ובעזרא ז מדובר על עלית עזרא בשנת שבע לארתחשסטא; והשנים למן סוף תקופת נחמיה עד אלכסנדר לא נזכרו כלל. אבל הנה נשאלת שאלה חמורה: מדוע אין לתקופה ארוכה כזאת, יותר ממאה שנה, שום זכר ורמז בספרות ישראל? בספר "הלוח" וכו', בסוף המחקר האחרון על "הכרונולוגיה של דברי ימי ישראל הקדומים" נסיתי לישב פליאה זו במצב של "יום קטנות" שבו נמצא עם ישראל בכל הזמן ההוא, עם הפסקת הנבואה ועם כל הדלדול הרוחני והחמרי שהתמיד אז בארץ. אין ספק כי מצב זה יש בו כדי לסלק חלק גדול מן הפליאה, אבל לא את כולה. אם אמנם לא היו מאורעות גדולים ולא היה חומר לכתיבת דברי הימים, אבל הלא אי אפשר שלא היו בכל אותן השנים מנהיגים בישראל, ומדוע לא נשאר זכר להם? רגע אחד מתעורר ספק בלבנו, אולי בכל זאת יש ממש בכרונולוגיה המסורתית? ואם כן עלינו להוסיף לבקש ולחקור, למען האמת והצדק.

והנה אם נעיין היטב בפרט זה נמצא כי רק בשלוש תקופות מדברי ימי ישראל, שכל אחת מהן היתה גדולה וגורלית בחיי העם, אנו מוצאים זכירת כמה שמות בצד שמות האישים הראשיים של אותן תקופות, והן: בימי משה ויהושע, תקופת התהוות העם וכיבוש הארץ; בימי שאול, דוד ושלמה, תקופת התהוות ממלכות יהודה וישראל; ובימי זרובבל, עזרא ונחמיה, תקופת שיבת ציון והתחדשות העם והארץ. ביתר המקרים, בהרבה מהם שם המלך הוא השם היחיד הנזכר במקרא בכל תקופתו. ביתר המקרים נזכר לפעמים גם שם שר אחד ולכל היותר שנים; ואפילו שם הכהן הגדול, שערכו היה שווה לערך המלך, אינו נזכר בתקופת כל מלך ומלך. ורק שמות נביאים או נביאים עלומי שם נזכרים כמעט עם כל מלך ומלך. והנה בתקופה שאנו עומדים בה, עם הפסקת הנבואה, אין זכר כמובן לשום נביא, וגם אין זכר לשליטים חילוניים, שכן השלטון החילוני לא היה נתון בידי ישראל, אלא בידי פחות פרסים או שומרונים וכו'. ואם כן לא היה מקום לזכירת שום שמות, חוץ משמות הכהנים הגדולים, שהם היו השליטים הדתיים היחידים של העם בכל התקופה ההיא, ורשימה מלאה של שמות הכהנים הגדולים, המספיקה בהחלט לכל אותה תקופה, למן הכרזת כורש, ואף לאותו "יום קטנות" של כל אותן השנים למן סוף תקופת נחמיה עד אלכסנדר, אמנם נמצאת בספר נחמיה יב י, יא וכב: ישוע, יויקים, אלישיב, יידע, יונתן (ובפסוק כב במקומו: יוחנן) וידע.

הבה נפרט את סדר הזמנים שלהם: ישוע עלה בעליה הראשונה עם זרובבל, ועם תחילת בנין הבית, בשנת שנים לדריוש, י"ז שנה אחרי עלייתו לארץ, עוד היה חי לפי

ספרי חגי וזכריה א–ו. זמן כהונת יויקים בנו אינה ניתנת להתברר בדיוק גמור, אבל בתקופה שבין עלית עזרא (ג' ש"ב) ובין ישיבת נחמיה בארץ י"ב שנים לפני שובו אל המלך כבר כיהן אלישיב הנזכר גם בעזרא י, וגם בנחמיה ג, וי"ג ד, ז, שמשם נראה כי הוא כיהן עוד אחרי שחזר נחמיה אל המלך, ואולי גם אחרי שובו אחרי כן לירושלים, על כל פנים לפחות עד שנת ג' ש"ל. נמצא כי למן עליית זרובבל וישוע, ג' רכ"ג עד ג' ש"ל, ק"ח שנים, שמשו ג' כהנים גדולים: ישוע, יויקים ואלישיב, בחשבון ממוצע 36 שנה לכל אחד, ואין זו גזמא במשפחת כהנים גדולים, שהיו ידועים כמאריכי ימים.

משאר ג' הכהנים הגדולים יידע, יוחנן (יונתן) וידוע, יש לנו ידיעה כי בשנת ג' שנ"א (410 לפני מ"נ), היינו ככ"א שנה אחרי סוף זמן אלישיב המשווער לעיל. שימש בכהונה הגדולה יהוחנן, שאליו פנו יהודי יב בענין בית מקדשם במצרים. יש אפוא להניח, כי תוך כ"א השנים הקודמות שימש מספר שנים יידע בן אלישיב כהן גדול, ובשנת ג' שנ"א עמד יוחנן בתחלת כהונתו ועל כל פנים בשנים הראשונות לה. נמצא כי למן ג' שנ"א עד נצחון אלכסנדר בשנת ג' ת"ל (שהיא בערך שנת בואו לא"י) שימשו יהוחנן וידוע עוד כהן גדול אחד (לפי יוסף פלאביוס היה ידוע הכהן הגדול שהקביל את פני אלכסנדר, אבל גם לפיו היה עוד כהן גדול אחד בין ידוע ובין שמעון הצדיק; ואלו לפי יומא סט נפגש שמעון הצדיק עם אלכסנדר), היינו ג' כהנים גדולים בזמן 79 שנה, וזהו מספר ממוצע רגיל בהחלט לפי דעת כל חוקרי ההיסטוריה, ובפרט שעל שמעון הצדיק מעיד התלמוד (שם), כי הוא שמש כהן גדול מ' שנה. ולפי זה אין לנו שום קשי בסדר הזמנים של הכהנים הגדולים באותה תקופה.

ואילו לפי חשבון המסורת אנו אנוסים לסדר את סדר הזמנים של הכהנים הגדולים כך: למן ג' שצ"ב (הכרזת כורש) עד ג' ת"מ, היינו בזמן 48 שנה לכל היותר, שמשו לכל הפחות ז' כהנים גדולים (ו' המנויים בנחמיה, ולפי המסורת שמעון הצדיק, שאגב אינו נזכר כלל בספר נחמיה, אף על פי שלפי הסדר הנ"ל חי בהכרח בימי נחמיה), היינו בחשבון ממוצע ז' שנים לכל כהן גדול. אבל אם נפרט את החשבון יותר נגיע לידי מסקנה מדהימה ממש: כאמור לעיל ברור מנחמיה יג, ו כי גם אחרי שחזר נחמיה אל המלך (ג' תמ = 321 לפני מ"נ) עוד שימש אלישיב בכהונה הגדולה, והלא זה היה בערך עשר שנים אחרי שנפגש אלכסנדר עם הכהן הגדול שמעון הצדיק ושנתים אחרי מות אלכסנדר. כדי למצוא אפשרות ליתר שנות אלישיב ולשנות שלשת הכהנים הגדולים יידע, יוחנן וידוע המנויים אחרי נחמיה ולשמעון הצדיק, ולתת לכל אחד מהם לפחות שנה וחצי עד שנתים, הכרח הוא לאחר את פגישת אלכסנדר (אחרי נצחונו הגדול) עם שמעון הצדיק לכל הפחות עד אחרי ג' ת"נ שהיא שנה א' למנין שטרות (שכבר מנו לפיו בדיוק בימי ר' יוסי), והיא שנת י"ב–י"ג למות אלכסנדר; ואילו בעבודה זרה י נחשבת כבר שנת ג' תמ"ד לשנה שבה פשטה מלכות יון בכל העולם. ואיך אפשר לישב את כל הסתירות האלה?

נמצא שדווקא סדר הזמנים של הכהנים הגדולים ממציא את הפרכא הקשה ביותר והמוחלטה לכרונולוגיה המסורתית.

אף על פי כן אני מנסה להשלים בין הכרונולוגיה המסורתית למדעית, ולשם כך אני מציע נוסחא שתוכל להתקבל גם על דעת המאמינים בכרונולוגיה המסורתית וגם על דעת בעלי המחקר ההיסטורי המודה רק בכרונולוגיה המדעית. עיקר הצעתי כלול במשפט שכבר הזכרתיו לעיל:

ההבדלים בין הכרונולוגיה המסורתית למדעית אינם ניגודים בין שתי הרצאות על נושא אחד, אלא הבדלים בין שתי הרצאות על שני נושאים בענין אחד. זאת אומרת: אנו מקבלים את שני מיני הכרונולוגיות כמו שהם באמת: הכרונולוגיה המסורתית היא מחקר מיוחד במינו המפרט לכל תקופת התנ"ך (היינו עד מנין שטרות) את האישים, המאורעות ושנותיהם המפורשים במקרא, ואף אותם שאינם מפורשים, אבל אפשר להסיקם כסתום מן המפורש; ואילו הכרונולוגיה המדעית מפרטת את כל שנות האישים והמאורעות שקבעה אותן בכל דרכי המחקר האפשריים, בכללם גם חקר התנ"ך.

לפי זה אין לראות את הכרונולוגיה המסורתית עד מנין שטרות ככרונולוגיה ממש, ובה אנו מקבלים את ההשקפה הדתית (שהזכרה לעיל), כי התנ"ך לא עסק במיוחד בכרונולוגיה ולא נתכוון כלל לתת לנו הרצאה כרונולוגית מסודרת כל צרכה, אלא הזכיר ופרט רק את האישים והמאורעות מתוך כוונות מיוחדות לו, חלג על כמה מאורעות ואישים שלא מצא אותם ראויים לזכירה. ולפי זה, אם אנו אומרים כי מאורע פלוני קרה או איש פלוני חי בשנה כך וכך לפי הכרונולוגיה המסורתית, ובשנה כך וכך לפי הכרונולוגיה המדעית, אין זה משמע כי אנו מעידים על איזו סתירה בין שתי אלה, אלא כך פרושו: השנה של אותו מאורע, שבסדר הזמנים לפי המחקר המדעי היא כך וכך, היא שנה כך וכך מהשנים שפורטו במקרא, ואין פה שום ניגוד, אלא שתי הרשימות הן אמת, כל אחת לפי דרכה. המשפטים שהבאנו לעיל מ"סדר עולם" משמעם כך: "כל שני מלכי פרס (הנזכרות במקרא) נ"ב שנה. (משני) מלכות פרס בפני הבית (נמנו במקרא רק) ל"ד שנה. ואין אתה מוצא (במקרא) לפרס מלכים אלא שלשה" וכו', וכן כל יתר רשימות "סדר עולם". חוקרי ההיסטוריה על פי רוב לא ימצאו שום ענין בפרטי הכרונולוגיה המסורתית, אבל חוקרי התנ"ך ופעמים גם חוקרי היסטוריה או ענינים אחרים ימצאו בהודמנויות שונות הרבה ענין גם בהם, כמו בהרבה פרטים אחרים הנכנסים בגדר חקר התנ"ך.²

2. אכן, החוקר המעמיק יוכל למצוא לפעמים גם ברשימות הכרונולוגיה המסורתית סעד או אסמכתא או גם ראייה גמורה לברור כמה תקופות מסופקות בדברי ימי ישראל, בדרך זו: כאמור, הסטיה העיקרית בכרונולוגיה המסורתית נעשתה בתקופת עזרא ונחמיה, ושם היא מגיעה לק"ס שנים; אעפ"י כן אין ההבדל בין הכרונולוגיה המסורתית למדעית שזה תמיד אלא מתרבה לפעמים עד 180 ומתמעט לפעמים עד 120 שנה, וזה משמע כי באותן התקופות נעשו, לבד מן הסטיה העיקרית, עוד סטיות קטנות של כמה שנים בחסר או ביתיר. דוגמה: תחלת מלכות דוד לפי הכרונולוגיה המסורתית

לבסוף עלינו עוד להעיר, כי מכל האמור למעלה אין להסיק בשום פנים כי מנין היצירה פסול מלהשתמש בו לצרכי כרונולוגיה היסטורית אמיתית. מנין יצירה אמנם בנוי מלכתחילה על יסוד הכרונולוגיה המסורתית, כלומר על פי טעות בחשבון הכרונולוגיה המסורתית, אבל אין הוא גרוע בזה מכל מנין אחר, בין שתחילתו מדויקה ובין מוטעה ובפרט ממנינים שאף מדת שנת החמה שבהם משובשת מאד, כמו המנין היוליאני. נכונות השימוש בכל מנין נקבעת לא לפי התחלתו, בין שנקבעה בצדק ובין בטעות, אלא לפי השימוש הנכון בכללי ההשוואה בינו ובין מנינים אחרים. מי שידע להשתמש בכללי השוואה נכונים יגיע לידי דיוק גמור גם בתארוך לפי מנין יצירה. כללי השוואה נכונים בין הרבה מנינים לבין מנין יצירה מפורטים בספר "הלוח ושמושו בכרונולוגיה" (ירושלים, תשי"ג).

היא: שנת ב' תתפ"ז ליצירה (874 לפני מ"נ), ולפי הכרוניקה המדעית: ב' תשס"א ליצירה (1000 לפני מ"נ), ובכן אין ההבדל מגיע אלא ל-124 שנה תחת 160. והנה לפי הכרוניקה המסורתית לא מלך שאול אלא שנתים, ואלו לפי השערת החוקרים מלך 20 שנה, אם נוסיף אפוא לשנות מלכות שאול עוד י"ח שנה, עלינו לדחות בהכרח את תחלת מלכות דוד לשנת ב' תתק"ה ליצירה (856 לפני מ"נ), ואז יגיע ההבדל ל-144 שנה, ועדיין אנו חסרים 16 שנה כדי לקבל את ההבדל האמתי, והרי זה משמע כי עלינו להוסיף עוד 16 שנה למלכות שאול או לתקופת שמואל או עלי, ואולי יש להחסיר מספר שנים מאיזו תקופה סמוכה למלכות דוד אחריה, ואין זה מן הנמנע, כי בחשבון מדויק כל צרכו נגיע לידי דיוק גמור בכל הכרונולוגיה של דברי ימי ישראל הקדומים דוקא בעזרת הסטיות של הכרונולוגיה המסורתית.